ДУК «Клімавіцкая бібліятэчная сетка»
Аддзел бібліятэчнага маркентынгу

НЯБЕСНАЯ ЗАСТУПНІЦА ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ

Метадычныя парады

ДУК «Клімавіцкая бібліятэчная сетка»

Аддзел бібліятэчнага маркентынгу

НЯБЕСНАЯ ЗАСТУПНІЦА ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ

Метадычныя парады

Клімавічы - 2016

Нябесная заступніца зямлі беларускай : метадычныя парады / Дзяржаўная ўстанова культуры “Клімавіцкая бібліятэчная сетка”, Аддзел бібліятэчнага маркетынгу ; [складальнік Ю. М. Клімянкова ; рэдактар Т. П. Даменікан]. – Клімавічы : Клімавіцкая цэнтральная раённая бібліятэка імя І. Пехцерава, 2016. – 42 с.

Штогод 5 чэрвеня ўшаноўваецца памяць Еўфрасінні Полацкай – нябеснай заступніцы Беларусі, самай вядомай беларускай святой. У 2016 годзе адзначаецца 915 год з дня нараджэння Еўфрасінні (Ефрасінні) Полацкай.

Еўфрасіння Полацкая (каля 1101 г. – 23 ці 25.5.1167 г.) – полацкая князёўна, ігуменння, асветніца – займае асабліва пачэснае месца ў нашай старажытнай гісторыі. Яна стала першай жанчынай, кананізаванай Рускай праваслаўнай царквой у 1547 годзе, прылічанай да ліку святых у 1893 годзе.

Жыццёвы шлях і разнастайная дзейнасць Ефрасінні Полацкай адлюстраваны ў дадзеных метадычных парадах. Прадстаўленая інфармацыя будзе карысна ўсім, хто цікавіцца гісторыяй беларускага асветніцтва.

ЗМЕСТ

УСТУП

Многія мысліцелі і асветнікі, якія нарадзіліся ў Беларусі, на працягу XII-XX стст. узбагацілі сваімі ведамі, думкамі, талентам скарбонку айчыннай і сусветнай навукі, культуры. Асімілюючы дасягненні еўрапейскай цывілізацыі, грамадска-палітычныя і рэлігійныя дзеячы, філосафы і педагогі, вучоныя і пісьменнікі, кнігадрукары і краязнаўцы неслі веды суайчыннікам, далучаючы іх да набыткаў агульначалавечай культуры. Яны разумелі і памяталі: веды – гэта тое святло, што, запаленае аднойчы, здольна нязгаснай лампадай свяціць скрозь вякі. Несла святло ведаў і славутая Ефрасіння Полацкая – князёўна, манахіня, ігуменння, паломніца, кананізаваная святая, кніжніца, асветніца, мецэнатка. З яе імем звязана адкрыццё першых адукацыйных устаноў і бібліятэк, стварэнне школы архітэктуры і жывапісу, развіццё рамёстваў. Падзвіжніцтва, асветніцкая дзейнасць Ефрасінні Полацкай мелі вялікае значэнне для грамадскага і дзяржаўнага жыцця Полацкага княства. Справу славутай палачанкі падхапілі, паглыбілі і развілі Францыск Скарына і Васіль Цяпінскі, Сымон Будны і Спірыдон Собаль, Сімяон Полацкі і браты Зізаніі.

З цягам часу ўсё больш выразна ўсведамляецца веліч здзяйсненняў Ефрасінні Полацкай. Пра яе жыццё амаль не захавалася дакументальных звестак. Асноўнай крыніцай з'яўляецца "Жыціе Ефрасінні Полацкай...". Яго вывучэнне мае вялікае значэнне для выхавання маладога пакалення: фарміравання духоўнасці, дабрачыннасці, маральна-этычных поглядаў, любві да Радзімы, патрыятызму.

Сёння Ефрасіння Полацкая – сімвал духоўнага служэння сваёй Радзіме, узор адданасці справе і крыніца маральнай сілы і натхнення.

Жыццё і дзейнасць Ефрасінні Полацкай

Час спрасоўвае стагоддзі, зблізкае падзеі, зносіць нязначнае ў мінулым і захоўвае вечнае, што паўстае з летапісаў, старажытных кніг, гістарычных дакументаў. Дзякуючы гэтым крыніцам з глыбіні вякоў даходзяць да нас звесткі пра людзей, якія праславілі беларускую зямлю. Сярод іх вылучаецца асоба Ефрасінні Полацкай – вечна жывой святой, мудрай асветніцы, дарадчыцы і выратавальніцы ў хвіліны тугі і адчаю. Яна не толькі годна жыла, але і паказвала прыклад іншым, як трэба жыць, як неабходна самааддана і самаахвярна служыць Бацькаўшчыне.

Радзіма асветніцы – Полацкае княства – магутная раннефеадальная дзяржава, дзе кіравала дынастыя Рагвалодавічаў. Ефрасіння паходзіла з гэтага роду. Яе продкамі ў чацвёртым калене былі хрысціцель Русі вялікі князь кіеўскі Уладзімір Святаславіч і гордая княгіня Рагнеда – дачка Рагвалода, а дзедам – легендарны полацкі (а некаторы час і кіеўскі) князь Усяслаў Брачыслравіч (у народзе яго празвалі Чарадзей). Разважлівы і прадбачлівы палітык, ён умацаваў суверэнітэт княства, пашырыў яго межы, нават стаў адным з герояў бессмяротнага “Слова аб паходзе Ігаравым” – прыгадваецца ў той частцы твора, дзе аўтар распавядае пра бітву на Нямізе. У час праўлення князя быў пабудаваны славуты Сафійскі сабор, што і сёння з’яўляецца візітнай карткай Полацка. Нямала нашчадкаў Усяслава – выдатных воінаў, палітыкаў, шчырых патрыётаў – увайшло ў гісторыю Беларусі, аднак наибольшую славу Полацку і ўсёй краіне прынесла ўнучка Чарадзея Прадслава, якой было лёсам наканавана далучыць да свайго імя назву роднага горада і назаўсёды застацца ў яго гісторыі. Менавіта яна стала гераіняй “Жыція Ефрасінні Полацкай...”, што дайшло да нашых дзён у рукапісах XIV-XVIII стст.

Князёўна Прадслава (свецкае імя Ефрасінні) нарадзілася ў сям’і полацкага князя Святаслава-Георгія і княгіні Сафіі, дачкі Уладзіміра Манамаха. Дакладная дата яе нараджэння невядома. Супастаўляючы

розныя даныя, адны вучоныя лічаць гэтай датай 1101 г., другія сцвярджаюць, што дзяўчынка з'явілася на свет паміж 1104-1116 гг. Бацькі князёўны былі па тым часе вельмі адукаванымі людзьмі. Святаслаў- Георгій меў пры княжацкім двары багатую бібліятэку, для якой збіраў творы, распаўсюджаныя ў Візантыі і ў княствах Русі: набажэнскую, духоўную літаратуру, жыціі святых, кнігі па антычнай гісторыі і схаластычным апісанні прыроды. Маці Прадславы, сястра візантыйскага імператара Мануіла І Комніна, знаёміла дзяўчынку з гісторыяй і культурай старажытнай Грэцыі. З маленства князёўна чула ад бацькоў паданні пра славутых продкаў, а яе блізкімі сваякамі былі князі кіеўскія, тураўскія, пераяслаўскія, смаленскія, растова-суздальскія, уладзіміра-валынскія, імператары Візантыі і каралі Венгрыі. Прадслава рана пазнаёмілася з тагачасным палітычным жыццём Полаччыны, з няўстойлівасцю княжацкай улады і міжусобнай барацьбой князёў. Грамадскія і палітычныя падзеі, што адбываліся ў княстве, уплывалі на светапогляд дзяўчынкі, фарміравалі яе характар. Разам з тым традыцыі роду абуджалі ў князёўны не толькі цікавасць да мінуўшчыны Полацкай зямлі, але і патрыятычныя пачуцці, і княжацкую годнасць.

Вучылася Прадслава ў школе пры Сафійскім саборы. Яе настаўнікамі былі манахі, а ў якасці падручнікаў выкарыстоўваліся Біблія, Псалтыр, Часаслоў, жыційная літаратура. Любімымі гераінямі дзяўчынкі з'яўляліся святыя пакутніцы Фяўронія і Еўпраксія. Прадслава хутка навучылася чытаць і акрамя царкоўных кніг вывучала Ізборнікі Святаслава 1073 і 1076 гг., “Александрыю” – кнігу пра подзвігі Аляксандра Македонскага, вострасюжэтную “Аповесць пра Акіра Прамудрага”. З кожным годам кнігі, над якімі заседжвалася дзяўчынка, здаваліся ёй усё больш глыбокімі і мудрымі. Дзяцінства князёўны праходзіла не толькі ў бацькоўскім доме. Яна часта бывала на кірмашах, дзе слухала гусляроў, глядзела выступленні скамарохаў, заходзіла да гандляроў і рамеснікаў. Нянькі і мамка-карміцелька пазнаёмілі Прадславу з народнымі казкамі, замовамі, заклёнамі, пелі ёй абрадавыя песні: на Полаччыне доўгі час існавалі побач хрысціянства і язычніцтва. Часта бачылі князёўну і ў Сафійскім саборы, дзе яна дапамагала сваёй цётцы-ігуменні лячыць параненых. Чуткі пра прыгожую і адукаваную дзяўчыну, што ў тыя часы было вялікай рэдкасцю, разышліся за межы Полацкай зямлі. Калі Прадславе споўнілася дванаццаць гадоў (узрост, з якога ў той час дазвалялася ўступаць у шлюб), да яе зачасцілі сваты. Аднак князёўна

адмовілася ад дынастычнага шлюбу і насуперак волі бацькоў тайна пастрыглася ў манахіні, каб прысвяціць жыццё служэнню Богу і свайму народу.

Адбылося гэта 25 верасня ў дзень святой Ефрасінні Александрыйскай. Пры пастрыжэнні Прадслава, як сказана ў "Жыціі Ефрасінні Полацкай…" атрымала імя Ефрасіння.

Спачатку юная манашка жыла ў манастыры пры адной з парафіяльных цэркваў, дзе шмат малілася, спасцігаючы духоўнасць. Пазней, калі перасялілася ў маленькую келлю пры Полацкім Сафійскім саборы, праводзіла час не толькі ў малітвах і набажэнствах, але і займалася самаадукацыяй. Значную ролю ў пашырэнні яе ведаў адыгралі кнігі. У манастыры Ефрасіння больш паглыблена пазнаёмілася з хрысціянскім вучэннем. Яе ўвагу прыцягвала літаратура, у якой адлюстроўваліся погляды багасловаў на сутнасць чалавечага жыцця, адносіны паміж людзьмі, прычыны барацьбы сіл дабра і зла. Большасць кніг, прачытаных Ефрасінняй, былі рэлігійнымі. Сярод іх – творы візантыйскіх святароў і прапаведнікаў Іаана Златавуста, Грыгорыя Багаслова, Васілія Вялікага; Біблія, перакладзеная ў IX ст. на славянскую мову Кірылам і Мяфодзіем; Шасцідзёны, якія дазволілі Ефрасінні ўявіць, як Бог стварыў свет. Чытаючы кнігі, будучая асветніца не магла абысці ўвагай і навуковыя працы Сакрата, Платона, Арыстоцеля і іншых мысліцеляў і філосафаў старажытнай Грэцыі. З гісторыяй славян Ефрасінню пазнаёміла "Аповесць мінулых гадоў", а пра сусветную гісторыю яна даведалася з хронік, прывезеных з Візантыі яе родзічамі. Шляхам самаадукацыі манашка-князёўна набыла вялікую і грунтоўную эрудыцыю ў галіне рэлігійна-маральнай, філасофскай, свецкай літаратуры і ўзялася за цяжкае рамяство таго часу, якое патрабавала сталай навуковай падрыхтоўкі, цярпення, мастацкіх навыкаў, – рамяство перапісчыка.

Працэс пісьма на той час быў надзвычай складаны, працаёмкі і патрабаваў не толькі навыкаў мастацтва, але і нямалай фізічнай сілы. Перапісчыкамі былі ў асноўным мужчыны. Тое, што маладая манашка ўзялася за такую цяжкую справу, ужо само па сабе з'яўлялася подзвігам. Праца па перапісванні кніг займала шмат часу. На той час паняцці "пісьменнік" і "перапісчык" не адрозніваліся адно ад другога, бо існавала агульная назва "спісатель", які мог дапоўніць твор, завяршыць яго. Гэта не адносілася да Бібліі і кананічных рэлігійных твораў. У храмавым скрыпторыі Ефрасіння перапісала

шмат кніг: адны з іх ляглі ў аснову манастырскіх бібліятэк Полацкага княства, што пачыналі тады толькі фарміравацца, другія прадаваліся, а выручаныя грошы манахіня шчодра раздавала ўбогім і жабракам. Таксама яна вяла Полацкі летапіс і збірала бібліятэку Сафійскага сабора. Займалася і ўласнай творчасцю: стварала малітвы, казанні; выступала з прамовамі, якія вызначаліся красамоўнасцю і мастацкай вобразнасцю. Сваёй працай Ефрасіння Полацкая садзейнічала пашырэнню асветы ў Беларусі, але ёй было наканавана лесам яшчэ не адно высокае служэнне Бацькаўшчыне.

Прыкладна ў 1124 г. Ефрасіння атрымала ад епіскапа Іліі вёску Сяльцо пад Полацкам, дзе на высокім беразе ракі Палаты стаяла драўляная царква Святога Спаса, пры якой знаходзілася пахавальня полацкіх епіскапаў. У Сяльцы асветніца заснавала на свае ўласныя сродкі жаночы і мужчынскі манастыры. Пра Багародзіцкі мужчынскі манастыр амаль нічога невядома. Верагодна, пры ім была пабудавана царква Святой Багародзіцы, для якой Ефрасіння Полацкая набыла ў Канстанцінопалі абраз Адзігітрыі Эфескай, напісаны паводле падання першым іканапісцам апосталам Лукой. Гэты твор прыслаў блізкі сваяк полацкіх князёў візантыйскі імператар Мануіл І Комнін у 1158 г., а благаславіў яго Канстанцінопальскі патрыярх Лука. Цяпер абраз знаходзіцца ў Санкт-Пецярбургу ў фондах Рускага музея. Ефрасіння Полацкая была і фундатарам пабудовы каля 1160 г. саборнага храма пры жаночым манастыры (зараз Спаса-Праабражэнская царква), для якой ювелірны майстар Лазар Богша зрабіў знакаміты Крыж (адноўлены ў 1997 г. брэсцкім мастаком М. Кузьмічом). Галоўная царква багата ўпрыгожана фрэскамі, тут размяшчалася келля Ефрасінні, тут князёўна-манашка стала ігуменняй.

Заснаваныя Ефрасінняй манастыры зрабіліся асяродкам асветы ў Полацкім княстве. Пры іх працавалі бібліятэкі, ювелірныя іканапісныя майстэрні, скрыпторыі. У апошніх нават існавала спецыялізацыя: адны майстры выраблялі каляровыя ініцыялы і рубрыкі, другія - мініяцюрныя малюнкі-застаўкі, трэція - пераплёты. Са скрыпторыяў кнігі разыходзіліся не толькі па ўсёй Полацкай зямлі, але і за яе межы. Іх чыталі вучоныя манахі, прадстаўнікі феадальнай знаці, па іх вучыліся грамаце дзеці. Там, у полацкіх скрыпторыях, была складзена царкоўная служба, прысвечаная Ефрасінні, намаляваны яе абраз, напісаны славуты старажытны твор “Жыціе Ефрасінні Полацкай...”. Педагагічная дзейнасць асветніцы таксама заслугоўвае асобнай увагі. У створаных пры манастырах

школах выкладалі чытанне, пісьмо, грэчаскую і лацінскую мовы, нотную грамату, царкоўныя спевы. Аднак ігумення імкнулася пашырыць межы звычайнай праграмы. Юныя палачане атрымлівалі звесткі па прыродазнаўстве, рыторыцы, медыцыне. Вялікая ўвага надавалася гісторыі. Яны павінны былі ведаць радавод дынастыі Рагвалодавічаў, значныя падзеі з мінулага Полацкай зямлі і ўсходняга славянства. Вучыцца маглі нават дзеці простых грамадзян. У манастырскай школе набывалі веды і сёстры Ефрасінні: родная Гардзіслава (у манастве Еўдакія) і стрыечная Звеніслава (у манастве Еўпраксія). Адносіны паміж імі былі надзвычай блізкія з самага дзяцінства. Сёстры заставаліся разам і ўсё далейшае жыццё. Шляхам Ефрасінні Полацкай пайшлі таксама яе пляменніцы Кірыяна і Вольга (у манастве Агаф’я і Яўфімія) і Ефрасіння Рагвалодаўна (святая Еўпраксія Пскоўская). Менавіта прадстаўніцы полацкага княжацкага дому і склалі першы ў гісторыі беларускі гурток жанчын-асветніц, месцазнаходжаннем якога стаў Полацкі Спаса-Ефрасіннеўскі манастыр.

Амаль паўстагоддзя Ефрасіння Полацкая была ўдзельніцай вялікіх гістарычных падзей, што адбываліся на Полаччыне. У XII ст. ішоў інтэнсіўны працэс феадальнага распаду, утвараліся новыя княствы, уладары якіх вялі жорсткую барацьбу за ўладу. Не былі выключэннем і князі полацкія. Ефрасіння не стаяла ў баку ад братазабойчых сварак, а спрабавала ўсіх памірыць. Ігумення не была абыякавай да таго, хто будзе княжыць у Полацку, хто стане епіскапам, бо лічыла, што свецкае жыццё неадрыўна ад манастырскага.

У красавіку 1167 г. Ефрасіння Полацкая, перадаўшы ігуменства малодшай сястры Еўдакіі, прыняла рашэнне ажыццявіць сваю даўнюю задуму - здзейсніць паломніцтва ў Святую Зямлю, наведаць Іерусалім. У час падарожжа (пешшу, а не традыцыйным шляхам “з вараг у грэкі”) асветніцу суправаджалі стрыечная сястра Еўпраксія і брат Давід. У канцы красавіка 1167 г. Ефрасіння і яе спадарожнікі прыйшлі да іерусалімскіх святынь. Тры дні запар яна наведвалася да Труны Гасподняй. У апошні дзень звярнулася да Бога з малітвай, у якой прасіла дазволу памерці ў святым горадзе. У хуткім часе ігумення занядужала і на дваццаць чацвёрты дзень хваробы памерла. Яна была пахавана ў манастыры Святога Феадосія.

Неўзабаве пасля смерці полацкай ігуменні Святой Зямлі пачалі пагражаць магаметане. У 1187 г., рыхтуючыся да прыступу

Іерусаліма, султан Саладзін за выкуп дазволіў хрысціянам пакінуць горад разам са сваімі рэліквіямі. Як велізарны скарб манахі везлі раку з нятленнымі мошчамі Ефрасінні. Яны хацелі адразу змясціць яе ў Полацку, але перашкодзіла пастаянная варожасць, што не сціхала паміж кіеўскімі і полацкімі князямі. Раку прывезлі ў Кіеў, і мошчы паклалі ў далёкіх пячорах Кіева-Пячэрскага манастыра, у падземным храме Найсвяцейшай Багародзіцы, дзе яны захоўваліся больш за сем стагоддзяў. І толькі ў красавіку 1910 г. Кіеў развітаўся з полацкай ігуменняй: рака з яе мошчамі была перавезена ў суправаджэнні флатыліі рачных судоў па Дняпры да Оршы, а потым яе неслі на руках да Полацка. 23 мая, у дзень памяці Ефрасінні Полацкай, астанкі святой даставілі ў заснаваны ёю жаночы манастыр. У час Першай сусветнай вайны (1915) мошчы эвакуіравалі ў Растоў Вялікі, дзе яны знаходзіліся ў Богаяўленскім Аўраамиевым манастыры да 1921 г. Праз год рака разам з іншымі манастырскімі каштоўнасцямі была рэквізавана. У маі 1922 г. труну святой Ефрасінні ўскрылі і адправілі спачатку ў Маскву на атэістычную выстаўку, а потым - у Віцебскі губернскі краязнаўчы музей для экспазіцыі. У гады Вялікай Айчыннай вайны праваслаўныя вернікі перанеслі мошчы Ефрасінні з музея ў віцебскую Свята-Пакроўскую царкву, і толькі 23 кастрычніка 1943 г. яны былі вернуты ў полацкі Свята-Праабражэнскі храм, дзе захоўваюцца і сёння.

У канцы XII ст. пры епіскапе Дыянісіі палачане без кананізацыі прызналі сваю асветніцу святой і пачалі малітвамі шанаваць яе. Паколькі Полацк да сярэдзіны XVI ст. з’яўляўся галоўным духоўным асяродкам на беларускіх землях, культ прападобнай ігуменні пашырыўся па ўсёй Беларусі. Паступова святая Ефрасіння зрабілася ў свядомасці вернікаў нябеснай заступніцай не толькі Полаччыны, але і ўсёй краіны. У Маскоўскім княстве пра яе даведаліся ў XVI ст., калі мітрапаліт Макарый уключыў “Жыціе Ефрасінні Полацкай...” у Вялікія мінеі-чэцці. Да гэтага часу адносяцца і царкоўныя спевы пра полацкую ігуменню (адна сціхіра, вядомая ў рукапісе канца XII ст., з’яўляецца ўнікальным помнікам музычнай культуры ранняга Сярэдневякоўя ў Беларусі). Унучка Усяслава Чарадзея была першай асветніцай беларускай зямлі, яна стала і першай усходнеславянскай святой, якую кананізавалі нават раней, чым кіеўскую княгіню Вольгу. Адбылося гэта ў 1547 г. У канцы XX ст. Ефрасіння Полацкая была вернута ў гістарычную памяць беларускага народа і прызнана святой апякункай Беларусі, а ў 1984 г. далучана да Сабора Беларускіх

Святых за дзейнасць на ніве ўмацавання хрысціянскай веры і асветы. Сёння святасць полацкай ігуменні прызнана не толькі праваслаўнай царквой, але і каталіцкай. Нездарма ў зацверджанай Папам Рымскім “Малітве за беларускі народ” ёсць наступныя словы: “Цябе, Прачыстая Багародзіна і наша нябесная Маці, просім: прычыніся за намі, а ты, святая Еўфрасіння Полацкая патронка Беларусі, ды ўсе святыя заступнікі Беларускага Народу, апякуйце намі, каб мы сталі народам святым, што выконвае волю Божую і свае пасланства...”.

Прайшло больш за восем стагоддзяў пасля смерці Ефрасінні Полацкай, але і ў нашы дні вобраз асветніцы з’яўляецца сімвалам духоўнай сілы нацыі. Самаадданае служэнне Богу і Бацькаўшчыне ўзвысіла славутую палачанку над яе часам і зрабіла імя Ефрасінні бессмяротным. Гэта ў гонар святой, як доўгая памяць аб ёй, гучаць званы не толькі ў Полацку, але і ў далёкім канадскім Таронта, першым праваслаўным храмам якога стала царква імя Ефрасінні Полацкай; у гарадах Саўт-Рывер (штат Нью-Джэрсі, ЗША), Лондане (Англія), Вільнюсе (Літва), Корсава (Латвія). Звоняць званы і ў Мінску ў хрысцільнай царкве імя Ефрасінні Полацкай прыхода іконы Божай Маці “Усіх тужлівых Радасць”. Сёння тэта царква займаецца місіянерскай і асветніцкай дзейнасцю. Тут працуюць нядзельная школа і школа званароў, Мінскае духоўнае вучылішча, друкарня Беларускага экзархата. Сястрынства, створанае пры храме, абрала Ефрасінню Полацкую сваёй нябеснай апякункай, і, як калісьці, прападобная ігумення дапамагае хворым, бедным і абяздоленым.

Ужо не адно дзесяцігоддзе вобраз асветніцы прыцягвае ўвагу іканапісцаў, мастакоў, кампазітараў, літаратараў. Полацкую ігуменню можна ўбачыць на роспісах царквы Благавешчання ў Кіева-Пячэрскай лаўры, на фрэсках Віктара Васняцова ва Уладзіміраўскім саборы ў Кіеве. Ёсць абразы беларускай святой у Рыжскім жаночым манастыры, у Кафедральным Успенскім саборы ў Вільнюсе, вялікі вынасны абраз захоўваецца ў Спаса-Ефрасіннеўскім манастыры ў Полацку. Многія мастакі прысвяцілі свае творы Ефрасінні Полацкай. Сярод іх вылучаюцца палотны Н. Шчаснай, графічныя аркушы А. Кашкурэвіча. У тэхніцы габелена партрэт Ефрасінні Полацкай стварыў С. Свістуновіч. У 1997 г. у Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі адбылася выстаўка “Шлях Еўфрасінні”, якую склалі графічныя аркушы і скульптура Н. Апіёк. У 1989 г. Вольгай Моракавай быў зняты фільм “Еўфрасіння Полацкая”.

Каб глыбей спасцігнуць душу выдатнага чалавека, трэба

абавязкова пабываць на яго радзіме. У велічным Сафійскім саборы, дзе Ефрасіння “нача книги писати своими руками”, цяпер - канцэртная зала з арганам, а таксама музейная экспазіцыя, якая знаёміць з археалагічнымі знаходкамі, зробленымі ў час даследавання Полацка. Разам з саборам у ахоўную зону Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка ўключаны архітэктурны комплекс Полацкага Спаса-Ефрасіннеўскага манастыра, дзе захоўваецца рака з мошчамі прападобнай полацкай ігуменні. Падчас святкавання 1000-годдзя прыняцця хрысціянства ў Полацку з’явілася вуліца Ефрасінні Полацкай, а ў 2000 г. у цэнтры горада быў адкрыты бронзавы помнік асветніцы, аўтарам якога стаў скульптар І. Голубеў - член Саюза мастакоў Беларусі. Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт адобрыў і падтрымаў гэты праект. У будаўніцтве помніка прынялі ўдзел усе палачане: ён быў узведзены на народныя сродкі. Манумент павернуты да галоўнай плошчы горада. Аўтар паказвае Ефрасінню як святую заступніцу Полацкай зямлі. Яна апранута па-манаску, у левай руцэ трымае пацеркі, а правай падымае шасціканцовы Крыж, быццам благаслаўляе ім свой родны горад. Ёсць у багатым мінулым Бацькаўшчыны асобы, без якіх немагчыма ўявіць нашу гісторыю. Сярод іх пачэснае месца належыць Ефрасінні Полацкай. Яе жыццё з’яўляецца прыкладам для нашчадкаў. Ефрасіння Полацкая і ў наш час, “яко луча солнечная”, асвятляе хрысціянскую падзвіжніцкую і асветніцкую дзейнасць у Беларусі.

Цікавыя факты

— Ефрасіння Полацкая стала першай жанчынай, кананізаванай Рускай праваслаўнай царквой. У 1984 г. яна была прылічана да Сабора Беларускіх Святых і прызнана святой апякункай Беларусі. У спісах XVII—XVIII стст. нават захаваліся царкоўныя спевы пра Ефрасінню Полацкую.

— Імя Ефрасінні Полацкай носяць цэрквы ў гарадах: Саўт-Рывер: (штат Нью-Джэрсі (ЗША) і Таронта (Канада). Беларускі праваслаўны прыход святой Ефрасінні Полацкай ёсць і ў Лондане.

— Існуюць легенды пра цудатворныя здольнасці мошчаў Ефрасінні Полацкай. Адно з першых цудоўных вылячэнняў адбылося пасля перанясення мошчаў святой у Полацак. Сучасныя сведкі расказвалі, што ў Спаскім кляштары жыла манашка, якая пакутавала

цяжкім захворваннем страўніка. Надзеі на выратаванне ўжо не было: боль паслаблялі наркотыкамі. Сёстры, выконваючы жаданне хворай, прывялі яе ў храм і паднялі на памост, дзе яна прыклалася да адчыненых мошчаў святой Ефрасінні. Пасля гэтага манашка адчула такі прыліў сіл, што змагла падняцца і ісці без староннняй дапамогі. Раніцой доктар сустрэў хворую ў двары без усялякіх прыкмет хваробы.

— Усё сваё царкоўнае жыццё Ефрасіння Полацкая насіла на сябе вярыгі — жалезныя ланцугі, у якіх для ўтаймавання плоці хадзілі манахі-аскеты. Рабіла яна гэта так бясшумна, што пра наяўнасць гэтых кайданоў не ведалі ажно да смерці прэпадобнай.

— Ефрасіння Полацкая прызнана праваслаўнай і каталіцкай царквой.

— На ўзнаўленне ракі спатрэбілася 120 кг срэбра, а таксама жэмчуг, аметысты, тапазы і берылы, якімі ўпрыгожаны німб святой. Праца вялася на працягу чатырох гадоў з 2003 года.

— Да дзесяцігоддзя адраджэння Крыжа Ефрасінні Полацкай Нацыянальным банкам Рэспублікі Беларусь у 2007г. выпушчаная манета, адчаканеная на Маскоўскім манетным двары. Гэта кілаграмовая срэбная манета наминалам 1000 беларускіх рублёў. Сам крыж, адчаканены на рэверсе манеты, пакрыты золатам і ўпрыгожаны рознакаляровымі камянямі.

— Паводле легенды, вяртанне Крыжа Ефрасінні Полацкай стане пачаткам сапраўднага адраджэння Беларусі.

Свеціць святое імя праз вякі
Вобраз Ефрасінні Полацкай у мастацкай літаратуры

Вобраз Ефрасінні Полацкай заўсёды прыцягваў увагу беларускіх пісьменнікаў. Жывое славянское слова, над распаўсюджваннем якога так шчыравала наша зямлячка, прарасло яе імем у літаратурных творах. Праца з матэрыяламі пра Ефрасінню, наведванне яе радзімы выклікаюць глыбокае эмацыянальнае ўзрушэнне. Таму не дзіўна, што паэты і празаікі адгукнуліся на вяртанне святога імя сваімі творамі. Вершы, аповесці, апавяданні, раманы пра Ефрасінню Полацкую друкаваліся ў перыядычных выданнях, а таксама выходзілі асобнымі кнігамі. Сярод іх вылучаюцца раманы Т. Бондар "Спакуса", А. Асіпенкі "Святыя грэшнікі", В. Коўтун "Пакліканыя", вершы Д. Бічэль-Загнетавай, Н. Тулупавай, А. Звонака, Р. Барадуліна і іншых пісьменнікаў. Празаічныя творы даюць разнастайны, багаты матэрыял пра жыццё і дзейнасць Ефрасінні і яе сучаснікаў, знаёмяць з гісторыяй Полаччыны. З паэтычных старонак паўстае вобраз асветніцы, падзвіжніцы, духоўнай апякункі Беларусі, непакорнай дачкі і мужнай жанчыны з нялёгкім, але незвычайным лёсом. З выданнямі апошніх гадоў чытачоў пазнаёміць наступны спіс:

Воюш, І. "Я – вясна непаўторная!.." : вобраз Еўфрасінні Полацкай у беларускай літаратуры / Інга Воюш // Роднае слова. — 2001. — № 1. — С. 32–35.

Гальго, Н. Вобраз Ефрасінні Полацкай у беларускай прозе / Наталля Еальго // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта / [рэдкал.: Е Запрудскі, С. Каватёў, Л. Тарасюк; пад агул. рэд. М. Хаўстовіча]. — Мінск, 2002. — Вып. 3. — С. 106–110.

Лысова, Н. Б. Аб адной тэндэнцыі беларускай літаратуры : [на прыкладзе вобразнага ўвасаблення Ефрасінні Полацкай у сучаснай паэзіі] / Н. Б. Лысова // IX Міжнародныя Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, прысвечаныя Дням славянскага пісьменства і культуры (Мінск, 23-26 мая 2003 г.): матэрыялы чытанняў / М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры ; [рэдкал.: М. А. Бяспалая (адк. рэд.) і інш.]. — Мінск, 2004. — С. 129–133.

Лысова, Н. Б. Вобраз Ефрасінні ў сучаснай паэзіі. Спроба

культуралагічнага аналізу / Н. Б. Лысова // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А, Гуманитарные науки. Философия. Культурология. Литературоведение. Лингвистика. — Т. 1. — №4. — С. 21–25.

Коўтун, В. Пакліканыя : раман-жыціе / Валянціна Коўтун. - Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. — 245, [2] с. : іл.

Дудараў, А. Крыж : дыялогі вякоў у сямі частках з эпілогам / Аляксей Дудараў // Полымя. — 2000. — № 6. — С. 48–73.

Масленицына, И. А. О том, что иногда монашеский клобук бывает предпочтительнее брачного венца : новелла / И. А. Масленицына // Летописцы повествуют о любви / И. А. Масленицына. — Минск, 2002. — С. 142–150.

Левшун, Л. Яко луча солнечная : художественно-документальное повествование) / Любовь Левшун // Врата небесные. — 2010. — № 5. — С. 13–18 ; № 6. — С. 11–15 ; № 7. — С. 10–14.

Зарицкий, Н. Ефросинии Полоцкой : стихотворение / Николай Зарицкий // Неман. 2008. № 2. С. 76-77.

Дзецям пра Еўфрасінню Полацкую

Тарасаў, С. В. Ефрасіння Полацкая / Сяргей Тарасаў // Фрэскі: абразкі і апавяданні : [для сярэд. шк. узросту] / Сяргей Тарасаў. — Мінск, 2004. — С. 28–31.

Палачанін, Ф. А. Прападобная Еўфрасіння, ігуменння Полацкая / Ф. А. Палачанін // Школьнікам аб праваслаўнай веры. — Мінск, 2006. — С. 36–38.

Марціновіч, А. А. Святая Еўфрасіння, альбо Адкуль ёсць, пайшла Полацкая зямля : [для мал. і сярэд. шк. узросту] / Алесь Марціновіч. — Мінск : Беларусь, 2009. — 111 с. : іл., рэпрад.

Марціновіч, А. А. Як прамень сонечны: Ефрасіння Полацкая / Алесь Марціновіч // Вялікія і славутыя людзі беларускай зямлі : [для мал. і сярэд. шк. узросту / склад. І. Б. Клепікаў]. — Мінск, 2010. — С. 105–118.

Марціновіч, А. А. Святая Еўфрасіння : нарыс : [для мал. шк. узросту] / Алесь Марціновіч ; [маст. В. П. Сташчанюк]. — 2-е выд. — Мінск : Юнацтва, 2001. — 62 с.: каляр. іл.

Преподобная Евфросиния Полоцкая / [пересказала для детей С. П. Демченко]. — 2-е изд., испр. и доп. — Минск : Белорусская Православная Церковь, 2010. — 17 с. : цв. ил.

Каб памяць пра асветніцу жыла

Мерапрыемствы, прысвечаныя асветніцы беларускай – Еўфрасінні Полацкай

У кожнага народа, кожнай нацыі ёсць свае святыя, заступнікі роду і Радзімы, ці, як цяпер кажуць, знакавыя асобы. Такія постаці, як пуцяводныя зоркі ў бяздонным сутарэнні, кіруюць нашым зямным шляхам, дапамагаючы выбраць правільную дарогу ў жыцці.

Якіх людзей называлі святымі? ***Святыя*** – гэта настойлівыя, самаахвярныя людзі, якія прысвяцілі сваё жыццё служэнню Богу, умацаванню хрысціянскіх нормаў маралі. Гэта тыя людзі, якія пры сваім жыцці больш за іншых праяўлялі любоў да блізкіх.

Еўфрасіння Полацкая – якраз такая асоба, найярчэйшая зорка нашай мінуўшчыны, якая з цемені стагоддзяў асвятляла і асвятляе дарогу ў будучыню сваім нашчадкам-супляменнікам. Так было ў самыя ліхія часіны нашай гісторыі, калі ставілася пад сумненне само існаванне роду-племені.

У 2016 годзе беларуская грамадскасць адзначае 915-годдзе з дня нараджэння нашай славутай асветніцы. З гэтай нагоды прапануем вашай увазе наступныя формы і назвы мерапрыемстваў, якія прысвечаны жыццю і дзейнасці беларускай асветніцы Еўфрасінні Полацкай

- ***Тэматычныя паліцы, кніжныя выставы, выставы-прагляды, адкрытыя прагляды літаратуры, выставы-прысвячэнні, выставы творчых работ чытачоў бібліятэкі, выставы-вітрыны***:

…світальную ратункавую ніць
Ніколі нас пакінуць не прымусяць…
Жыла, жыве і вечна будзе жыць
Патронка Праваслаўнай Беларусі!

А. Бембель

***

Адкрывала школы і вучыла,
Кнігі перапісвала штодня.
Славу здабыла па усей Айчыне

Ефрасінні Полацкай імя.

В. Іпатава

“915 гадоў з дня нараджэння Еўфрасінні Полацкай – полацкай князёўны, асветніцы, беларускай святой”.

“Еўфрасіння Полацкая асветніца Русі”

“Нябесная апякунка Беларусі”

“Нябесная заступніца Беларусі – Ефрасіння Полацкая”

“Преподобная Евфросиния Полоцкая”

“Светач Айчыны”

“Святая Еўфрасіння, альбо Адкуль ёсць, пайшла Полацкая зямля”

“Слава тебе, святой свет преподобной Евфросинии Полоцкой”

“Через книгу к духовности”

Раім наладзіць кніжна-ілюстраваную экспазіцыю пад назвай “Святая Еўфрасіння-Прадслава, патронка Беларусі” з раздзеламі:

“Беларусь – зямля святая” *(матэрыялы аб Полацкім і іншых беларускіх княствах XII – XIII ст., аб гісторыі хрышчэння Беларусі);*

“Валадарка беларускага народа” *(матэрыялы аб продках Еўфрасінні, яе жыцці і дзейнасці);*

“Жыватворны сімвал Бацькаўшчыны” *(матэрыялы, прысвечаныя гісторыя Крыжа святой Еўфрасінні, яго знікнення, аб аднаўленні Крыжа майстрам М. Кузьмічом);*

“Свеціць святое імя праз вякі” (*публіцыстычныя, празаічныя творы, вершы, прысвечаныя Еўфрасінні Полацкай*).

У якасці эпіграфа можна выкарыстаць урывак з “Жыція…”:

“Была яна памочніца пакрыўджаным, зажураным суцяшэннем, распранутым адзеннем, хворым наведваннем ці, проста кажучы, -
для ўсіх была ўсім”.

або верш Д. Бічэль-Загнетавай “Натхняльніца”:

“Сілай духоўнай узвысіла Полацк высока.
Тым, хто імкнуўся да кнігі, свяціла, як зорка...
Мове, адзінай дзяржаве шчэ толькі злучацца –
Свет нас прымаў як народ па адной палачанцы.”

- ***Урокі гісторыі, асветніцкія гадзіны, інфармацыйныя гадзіны, гадзіны духоўнасці, гадзіны радзімазнаўства, гістарычныя экскурсы, гісторыка-эстэтычныя гадзіны,***

гадзіны памяці, гістарычныя вандроўкі, літаратурна-музычныя кампазіцыі:

“Жыццё, аддадзенае Богу”
“Жыццёвы шлях Ефрасінні Полацкай”
“І чую продкаў галасы, і бачу нашых дзён карэнні”
“Калі прыходзяць анёлы”
“Прападобная дабраверная князёўна”
“Промні асветніцтва Святой Еўфрасінні”
“Пуцяводная зорка Еўфрасінні”
“Святая Еўфрасіння”
“Святая заступніца Беларусі”
“Святая зямлі беларускай – Еўфрасіння Полацкая”
“Святая преподобная Евфросиния Полоцкая – просветительница Белой Руси”

- ***Распрацоўка інфармацыйна-рэкламнай прадукцыі (буклеты, закладкі, тэматычныя плакаты), стварэнне электронных прэзентацый, віртуальныя падарожжы:***

“Святое імя – Ефрасіння”
“Сілай духоўнай узвысіла Полацк”
“Ты наша зорка, Еўфрасіння”
“Як прамень сонечны”
“Унучка Чарадзея”
“Вобраз Еўфрасінні ў жывапісу”
“Еўфрасіння Полацкая ў мастацкай літаратуры”

Спіс выкарыстанай літаратуры:

Арлоў, У. А. Еўфрасіння Полацкая / У. А. Арлоў. — Мінск : Мастацкая літаратура, 1992. — 220 с., [13] л. іл. — (Святыя зямлі Беларускай).

Арлоў, У. А. Асветніца з роду Усяслава : Ефрасіння Полацкая / У.А. Арлоў. — Мінск : Навука і тэхніка, 1989. — 53с. — (Нашы славутыя землякі).

Брага, Г. Нябесная заступніца зямлі беларускай : [да 910-годдзя з дня нараджэння Ефрасінні Полацкай] / Галіна Брага, Кацярына

Враранько // Бібліятэчны свет. — 2011. — № 4. — С. 20–21.
Бушыла, Н. В. Вобраз Еўфрасінні Полацкай ў мастацкай літаратуры // Беларуская мова і літаратура. — 2009. — № 7. — С. 59–61. — (“У дапамогу педагогу”).
Грыдзюшка, Т. “Жыццё Еўфрасінні Полацкай” / Тамара Грыдзюшка // Роднае слова. — 2008. — № 4. — С. 30–34.
Дзенісенка, А. Вучыла “голасу ціхмянаму, слову дабрачыннаму” : [аб дзейнасці Еўфрасінні Полацкай] / Алена Дзенісенка // Літаратура і мастацтва. — 2012. — 9 сакавіка. — С. 20.
Знакамітая дачка Беларусі – Ефрасіння Полацкая / УК “Магілёўская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна” ; [складальнік Н.М. Перапечкіна ; рэдактар В. А. Чумакова ; адказны за выпуск А.М. Васіленка]. — Магілёў, 2003. — 10 с.
Качанка, Л. Вера нашых бацькоў / Л. Качанка // Эўрыка : Нарысы : Для мал. і сярэд. шк. узросту / укл. Н. Філіповіч. — Мінск : Юнацтва, 2000. — 112 с. : іл.
Козел, А. Святая Еўфрасіння / А. Козел // Беларуская думка. — 2013. — №8. — С.80–82.
Коўтун, В. М. Пакліканыя : Раман-жыціе / В. М. Коўтун. — Мінск : Полымя, 2002. — 247 с.
Марціновіч, А. А. Зерне да зерня : гісторыя ў асобах. Эсэ, нарысы / А. А. Марціновіч. — Мінск, 1996. — 367 с.
Марціновіч, А. А. Святая Еўфрасіння : Нарыс / А. А. Марціновіч. — Мінск : Юнацтва, 1999. — 69 с.
Марціновіч, А. Святая Еўфрасіння, альбо Адкуль ёсць, пайшла Полацкая зямля / А. Марціновіч. — Мінск : Беларусь, 2008. — 111 с.
Нябесная заступніца зямлі Беларускай : [да 910-годдзя з дня нараджэння Ефрасінні (Еўфрасінні) Полацкай] : Бібліяграфічны спіс / Склад.: Г.В. Брага; Т.І. Лагош // Новыя кнігі (дадатак). — 2011. — №4. — С.1–16.
Преподобная Евфросиния Полоцкая / составитель Н. Г. Куцаева. — Мінск : Белорусская Православная Церковь, 2010. — 96 с.
Тарасаў, С. Фрэскі : абразкі і апавяданні / Сяргей Тарасаў. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2004. — 100, [2] с.

Дадатак 1.

«СВЕТАЕТ СВЕТОМ ЧЕРЕЗ ТЕМНОТУ ВЕКОВ СВЯТОЕ ИМЯ ЕВФРОСИНИИ»

Час православия

В зале, где проводится мероприятие для учащихся старших классов, оформлена книжная выставка «Святая земли Белорусской» с репродукциями, слайды из книги Е. Михаленко «Сказание о житии преподобной Евфросинии Полоцкой» демонстрируются на мониторе компьютера. При чтении стихов звучат отрывки из диска «Хвалите имя Господне». Целесообразно на мероприятие пригласить священника.

Чтец.

На берегу Двины широкой,
Что в Беларуси синеокой,
Стоял великий Полоцк-град,
Приволен, красен и богат,
Прославлен в летописях, песнях
И в древних сказах расчудесных.
Битв страшных много прошумело,
Горели купола златые
Здесь белокаменной Софии,
Премудрость божью воспевая,
Народ к молитве призывая.
Тут правил добрый, справедливый
Георгий - князь благочестивый;
И в мире мудр, и смел в походах,
Князьями чтим, любим народом.

Е. Михаленко

Ведущая 1. Именно в его семье в начале XII века и родилась дочь, которой суждено было стать одной из самых замечательных героинь белорусской истории. Новорожденной дали славянское языческое имя - Предслава.

Родители Предславы были по тому времени передовыми, образованными людьми. Ее отец некоторое время жил в Византии, где познакомился с достижениями византийской культуры. Мать - сестра византийского императора Мануила Комнина (другое написание фамилии - Комнена) - также была высокообразованным человеком.

Родители постарались дать дочери хорошее домашнее воспитание, которое предусматривало и обучение грамоте, что во времена Киевской Руси среди женщин было необычайной редкостью. Уже в раннем детстве она была учена «книжному писанию», которое включало тогда такие предметы, как чтение, письмо, счет, пение, а также греческий и латинский языки. В процессе обучения Предслава проявила необычайные способности. Кроме удивительной одаренности, она поражала окружающих редкой красотой. Весть о том, что у князя в Полоцке растет красивая, мудрая и благочестивая дочь, разошлась далеко за границами Полоцкой земли. Со всех концов Киевской Руси в Полоцк зачастили сваты. Видя, что сватовство приносит любимой дочери много горечи, гостеприимный полоцкий князь, провожая гостей, говорил с поклоном, что княжна еще молода и до поры до времени он неволить ее не станет. Но, в конце концов, и он вынужден был уступить.

Узнав, что ее хотят обручить с одним молодым князем, Предслава тайно («утаившися от отца своего и матери и всех домашних») ушла из родительского дома в монастырь, игуменьей которого была ее тетка Романья, и решила постричься в монахини. Тетка, видя юный цветущий возраст своей племянницы, а также опасаясь гнева своего брата - князя Георгия, вначале противилась желанию княжны, но, натолкнувшись на ее непреклонную волю, а также «удивишися разуму отроковицы... повеле воле ее быти». При пострижении в монахини Предслава, как сказано в ее «Житии», получила имя Евфросинии.

Чтец.

Епископ, видя твердость веры
И жар молитвы беспримерный,
Постричь ее благословил
И Евфросинией окрестил.
А мать с отцом, узнав про постриг,
В слезах пришли, но было поздно...
Корили, гневались, рыдая,

Но инокиня молодая
Их умоляла не скорбеть.

Е. Михаленко

Ведущая 2. Юная княжна переступила порог монастыря не только и не столько для того, чтобы всецело проводить жизнь в молитвах и постах, а также смиренно участвовать в нелегких монастырских трудах, но чтобы полностью посвятить себя научной и просветительской работе, в совершенстве овладеть тогдашней книжной мудростью и передать эту мудрость другим людям. Это занятие увлекало ее с раннего детства, и монастырь в то время был единственным средством для реализации подобной жизненной цели.

Вскоре после своего пострижения в монахини Евфросиния добилась от тогдашнего полоцкого епископа Ильи разрешения поселиться в пристроенной к Софийскому собору келье и там полностью отдалась самообразованию: чтению, размышлению, молитвам. В уединении и тиши она усиленно собирала «благие мысли в сердце своем, яко пчела мед».

Предметом ее чтения и размышления были, прежде всего, Библия, переведенная в IX веке на славянский язык Кириллом и Мефодием, и различные сборники.

Используя близкое родство полоцкого княжеского дома с домом византийского императора, юная просветительница из книг, получаемых из Константинополя, сформировала богатую личную коллекцию, которая легла в основу уникальной библиотеки при полоцком Софийской соборе. С течением времени библиотека эта, постоянно пополняясь редчайшими книгами и рукописями, стала настоящим духовным сокровищем восточнославянских земель, вызывая неподдельное восхищение как у современников, так и у последующих поколений. Кроме летописей, в ней было много сочинений греческих отцов церкви, и между ними сочинения Дионисия Ареопагита о небесной иерархии, все на славянском языке.

Приобретя путем самообразования обширную и основательную эрудицию в области религиознонравственной и философской, Евфросиния Полоцкая берется за сложнейшее и труднейшее ремесло того времени, требовавшее солидной научной подготовки, терпения и художественных навыков, - ремесло переписчика книг.

Этот нелегкий, но благородный и необходимый в ту пору вид интеллектуального труда мастерски воспел и обессмертил Максим Богданович в стихотворении «Переписчик»:

Чтец.

На кожаном листе пред узеньким окном
Строй ровных, четких букв выводит он пером
И красную строку меж черными рядами
Вставляет изредка; заморскими зверями,
Людями, птицами, венками из цветов
И многокрасочным сплетеньем завитков
Он украшает сплошь - довольно есть сноровки -
Свои пригожие заставки и концовки
И заголовки все, - ведь некуда спешить!
Порой привстанет он, чтоб лучше заострить
Перо гусиное, и глянет:
Кротко солнце
Столбом прозрачным шлет свой свет через оконце,
И золотая пыль струится меж лучей;
Вдали над белыми громадами церквей
Блистают купола; проворно под крестами,
Как жар горящими, проносятся кругами
Стрижи веселые; и тут, вблизи окна,
Малиновка поет и стукает желна.
И вновь он склонится, заставку вновь выводит
Неярким серебром; неслышно день проходит.
Настанет скоро ночь, и первая звезда
Благословит конец пригожего труда.

М. Богданович

Ведущая 1. Эти замечательные строки о нелегком подвижническом труде средневекового переписчика можно полностью отнести и к Евфросинии Полоцкой, которая, как говорит ее «Житие», «нача книги писати своими руками».

Часть переписанных Евфросинией книг легла в основу начинавших тогда формироваться монастырских библиотек Полоцкого княжества. Другая же часть продавалась, а вырученные за них деньги княжна-монашенка щедро раздавала убогим и нищим, «требующим даяния».

Кроме переписывания книг, Евфросиния Полоцкая занималась переводами религиозно-философской и нравственной литературы с

греческого и латинского языков, чем также значительно обогатила духовную культуру нашего народа того времени. Есть все основания полагать, что ею были заложены основы белорусского летописания.

«Под ее рукой каждая черная буква на белом листе пергамента становилась светлым лучом, который разливался чудесным светом и широко расходился по белорусской земле».

Евфросиния Полоцкая - это не только широко образованный человек, просветитель-подвижник, но также первый белорусский оратор, проповедник, первый моральный философ.

Ведущая 2. В результате подвижнической деятельности просветительницы полоцкая София на протяжении нескольких последующих веков была важным центром духовной культуры Беларуси. Благодаря ее библиотеке многие поколения полочан, жителей Полоцкого княжества смогли получить хорошее образование, приобщиться к духовным сокровищам человечества, не покидая пределов города и княжества. Евфросиния Полоцкая, как свидетельствует ее «Житие», писала и свои произведения. Это были, прежде всего, молитвы и поучения религиозно-нравственного содержания. Форма и стиль поучений ярки и красочны и свидетельствуют о несомненных литературных дарованиях автора. «Вот собрала я вас, как наседка цыплят под крылья свои, словно божьих овец на пастбище пастись в приказаниях божиих, и с веселым сердцем забочусь о вашем спасении и научаю вас, надеясь увидеть духовный плод вашего труда. Уже столько слов науки божьей сеяла я на ниве ваших сердец, но нивы эти на месте стоят, не цветут добродетелями и совершенством... Молю вас, сестры мои, станьте чистой пшеницей Христовой и смелитесь на жерновах молитвы, смирения и чистой любви, чтобы быть душистым хлебом на празднике Христа».

Печати родителей Евфросинии Полоцкой.

Евфросиния Полоцкая - это не только широко образованный

человек, просветитель-подвижник, но также первый белорусский оратор, проповедник, первый моральный философ. От нее и Кирилла Туровского традиции национальной философии идут к Франциску Скорине, Сымону Будному, Василию Тяпинскому, Симеону Полоцкому и другим великим сыновьям белорусской земли.

Сокровенной мечтой молодой просветительницы был педагогический труд, просвещение народа, обучение простых людей грамоте, создание училищ и школ. Словно угадав ее желание, полоцкий епископ Илья, видя безграничное самопожертвование молодой монахини, предложил ей создать недалеко от Полоцка в деревне Сельцо женский монастырь. В деревне находился загородный архиерейский (епископский) дом с небольшой деревянной церковью Святого Спаса, которые и должны были стать основой будущего монастыря.

Предание гласит, что незадолго до этого разговора Евфросиния якобы трижды видела во сне ангела, который говорил ей, указывая на Сельцо: «Здесь ти подобает быти». Разумеется, Евфросиния не могла отказаться от предложения епископа Ильи и стала игуменьей женского Спасо-Евфросиниевского монастыря.

Ведущая 1. «Евфросинья Полоцкая... устроив монастырь, сделала обучение грамоте одною из главных обязанностей инокинь». Грамоте обучали не только принимаемых монахинь, но также всех желающих женщин-мирянок. В этом деле молодой полоцкой игуменье помогали столь же увлеченные и просвещенные девушки из княжеской семьи, которые последовали примеру Евфросинии и постриглись в монахини. Это была, прежде всего, младшая сестра Евфросинии Гордислава, которая при пострижении в монахини получила имя Евдокия, двоюродная сестра Евфросинии Звенислава, дочь князя Бориса, получившая имя Евпраксия, а также племянницы Евфросинии, дочери князя Вячеслава - Кириния и Ольга, получившие при пострижении имена Агафья и Евфимия.

Именно представители полоцкого княжеского рода и составили первый в истории Беларуси кружок женщин-просветительниц, местопребыванием которого стал Спасо-Евфросиниевский монастырь недалеко от Полоцка. Конечно, подвижниц просвещения было значительно больше, но их имена до нас не дошли.

Несомненная заслуга полоцких просветительниц не только в обучении грамоте, в открытии первых на нашей земле народных училищ, но также в собирании, переписывании и распространении

книг, основании библиотек, развитии традиций белорусского летописания.

С именем полоцкой просветительницы связано также строительство храмов на белорусской земле. Став игуменьей новооснованного монастыря, Евфросиния Полоцкая решила вместо старой деревянной церкви возвести новую, каменную. Для реализации этой задачи был приглашен полоцкий зодчий Иван. Строительство церкви заняло ровно тридцать недель. Здание церкви, которое сохранилось до наших дней, поражает своими пропорциями, изяществом и красотой.

Ведущая 2. С изысканным художественным вкусом был оформлен интерьер церкви. Стены ее украшали замечательные фрески, написанные неизвестными полоцкими художниками XII века. Ученые считают, что одна из этих поразительных по красоте и изяществу дошедших до нас фресок весьма напоминает облик самой Евфросинии Полоцкой. Среди фресок выделяются также изображения греческих отцов церкви - Иоанна Златоуста и Василия Великого.

Большую ценность представляла собой имевшаяся в Спасской церкви икона Богоматери, написанная, по преданию, евангелистом Лукой. История ее приобретения Евфросинией Полоцкой, которая обладала тонким эстетическим вкусом, такова. Пользуясь своим родством с византийским императорским домом, она отправила своего посланца Михаила к императору Мануилу Комнину и константинопольскому патриарху Луке Хризовергу с богатыми дарами и одновременно с просьбой прислать в ее монастырь одну из трех икон Богородицы, написанных евангелистом Лукой. Эти иконы находились в разных городах - Константинополе, Иерусалиме и Эфесе. Император и патриарх прислали Евфросинии икону Богоматери из города Эфеса. Как сложилась судьба этой иконы после смерти Евфросинии Полоцкой, неизвестно. По одной из версий, икона эта в 1239 году по случаю бракосочетания дочери полоцкого князя Брачислава с князем Александром Невским была перенесена из Спасо-Евфросиниевской церкви в город Торопец, в Воскресенскую церковь, где проходило венчание новобрачных.

Ведущая 1. В настоящее время эта икона находится в Русском музее Санкт-Петербурга. Большую художественную ценность представлял также крест Евфросинии Полоцкой, сделанный в 1161 году по ее заказу замечательным полоцким мастером Лазарем Богшей

и подаренный ею навечно Спасской церкви.

Крест был сделан из кипарисового дерева и имел шестиконечную форму. По лицевой и обратной стороне его покрывали золотые, а по бокам - серебряные пластины. Золотые пластины были украшены тончайшими эмалевыми ликами святых, орнаментом, драгоценными камнями, а по периметру креста - изумительной нитью крупного жемчуга. По бокам креста шла пространная надпись, своего рода целая грамота, содержащая дату изделия (1161 год), имя заказчицы и страшное проклятие тому, кто осмелится посягнуть на эту святыню, вынести крест из Спасо-Евфросиниевского монастыря: «Да не изнесется из монастыря никогда же... А ще кто ослушается и знесеть [крест] из монастыря, да не будет ему помощник честный крест ни в сей век, ни в будущем».

На задней стороне креста мелкими буквами было вырезано имя Лазаря Богши - мастера, сделавшего крест, - а также сумма, затраченная на его изготовление, - 140 гривен! Именно в такую сумму обошелся он Евфросинии Полоцкой. По тем временам это были огромные деньги.

Ведущая 2. Трагически сложилась судьба этой уникальной национальной реликвии. Пролежав сто лет в Полоцке в Спасской церкви, он был насильственно перенесен в Смоленск, а оттуда в Москву. Но в 1563 году Иван Грозный при осаде Полоцка поклялся возвратить крест на прежнее место, если возьмет город. Овладев Полоцком, он сдержал свое слово. Однако вскоре полочане вынуждены были спрятать крест в нише Софийского собора, где он пролежал до отмены Брестской церковной унии в 1839 году.

В 1840 году полоцкий архиепископ Василий возил крест сначала в Москву, а затем в Петербург, где в церкви Зимнего дворца показывал императору России Николаю I.

До 1928 года крест находился в Полоцке, затем был передан Белорусскому государственному музею в Минске, откуда попал в Могилев, где в самом начале Великой Отечественной войны бесследно исчез. О судьбе его до сих пор ничего не известно.

9 декабря 1997 года Крест, сделанный брестским мастером Николаем Кузьмичем по образцу оригинала, был торжественно положен в церкви Евфросинии Полоцкой в ее родном городе.

Ведущая 1. Завершив строительство Спасской церкви, Евфросиния принялась за возведение нового храма - церкви Святой Богородицы, возле которого возник мужской монастырь. Возможно,

по ее замыслу были построены и другие замечательные сооружения, однако от них до наших дней не сохранилось даже следа...

Местом постоянного пребывания Евфросинии Полоцкой стала Спасская церковь, строительство которой она считала боговдохновенным делом. В «Житии» рассказывается, что зодчий Иван, руководивший постройкой церкви, каждую ночь под утро слышал голос: «Иван, вставай и иди на строительство Спасской церкви». Полагая, что его будят по приказу Евфросинии, он пришел как-то к ней и спросил, почему она понукает его к работе, к которой он относится с величайшим прилежанием и ответственностью. Евфросиния, поняв, в чем дело, ответила: «Хоть это и не я посылаю будить тебя и принуждать к работе, но послушайся этого голоса и делай то, что он тебе говорит, потому что то, что ты делаешь, - дело святое».

Ведущая 2. Эта церковь, построенная в середине XII века, сохранилась до наших дней, пережив все бури и лихолетья. Она является самым старым памятником национальной архитектуры на белорусской земле, в котором с наибольшей полнотой нашел выражение самобытный характер белорусского народа и который послужил образцом для создания подобных сооружений.

На склоне лет Евфросиния Полоцкая решила совершить паломничество в Константинополь и Иерусалим. Во время пребывания в Иерусалиме весной 1173 года она занемогла и после непродолжительной болезни скончалась.

После ее смерти святость ее признали как православная, так и католическая церковь. Полочане, узнав о смерти Евфросинии и не дожидаясь официальной канонизации, признали ее святой и начали праздновать день ее памяти 23 мая (в этот день умерла Евфросиния Полоцкая).

Евфросиния Полоцкая признана заступницей земли белорусской.

Дадатак 2.

“ЖЫЦІЕ ЕЎФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ”

Урок духоўнасці

Мэты: пазнаёміць удзельнікаў мерапрыемства з найбольш вядомымі творамі, якія “праз смугу стагоддзяў” дайшлі да сучаснікаў; даць паняцце жыція як жанру старажытнай літаратуры; прасачыць асноўныя этапы жыцця Еўфрасінні Полацкай; развіваць навыкі супрацоўніцтва ў парах, эстэтычны густ, цікавасць да мінулага краіны; далучаць удзельнікаў мерапрыемства да скарбніцы беларускай літаратуры; шанаваць памяць пра славутых продкаў.

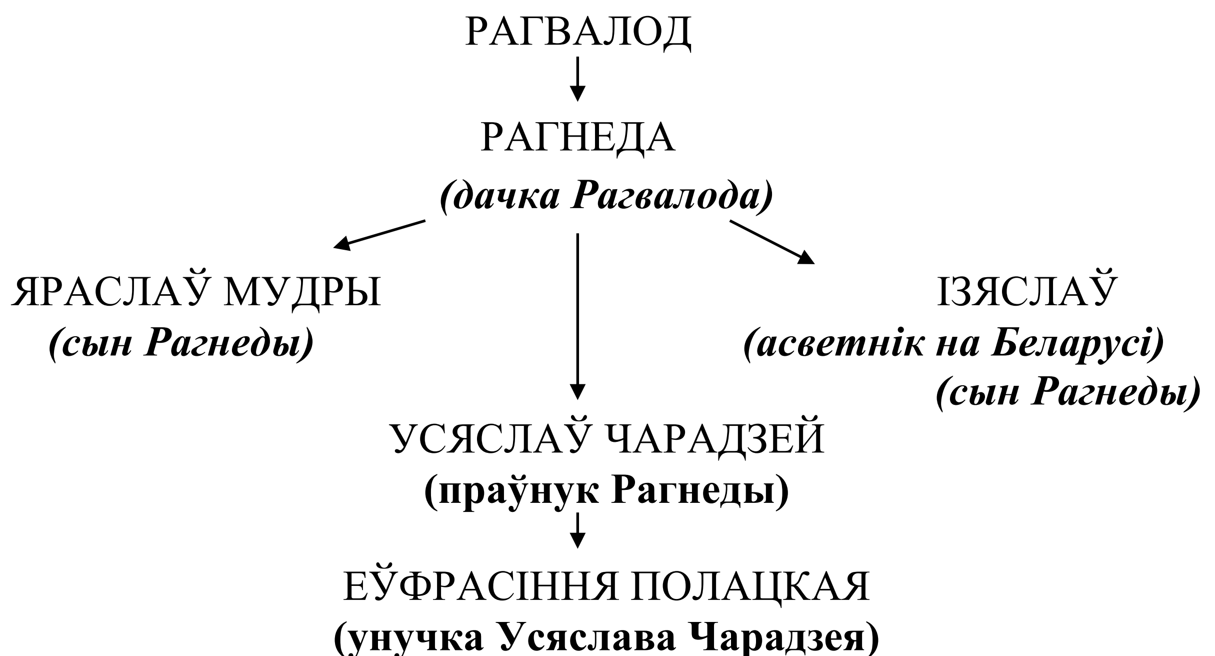
Абсталяванне:

выстаўка кніг: У. Арлоў “Еўфрасіння Полацкая”, Т. Бондар “Спакуса”, А. Марціновіч “Святая Еўфрасіння”, В. Іпатава “Прадыслава”, М. Багадзяж “Праз смугу стагоддзяў”;

аўдыёзапісы: І. С. Бах “Абуджэнне”, “Таката і фуга рэ мінор”;

партрэты Еўфрасінні Полацкай і Лазара Богшы;

плакат з радаводаводам Еўфрасінні Полацкай для лепшага ўспрымання матэрыялу.

ХОД МЕРАПРЫЕМСТВА

Вядучы 1. Мінулае... Што мы ведаем пра яго? Тое, што данеслі да нас помнікі пісьменства ды дапоўнілі археалагічныя звесткі. Але ці дастаткова гэтага? Якімі былі творы літаратуры, напісаныя ў далёкай мінуўшчыне? Вельмі непадобныя да сучасных. І для таго каб зразумець іх, трэба ведаць, што нашаму далёкаму продку свет уяўляўся загадкавым, поўным таямніц.

Зямное жыццё рыхтавала чалавека да "сапраўднага", вечнага жыцця, якое чакала яго пасля смерці.

Большасць герояў старажытных твораў ідэальныя, пазбаўленыя недахопаў. Аўтары імкнуліся да максімальнай праўдзівасці, аб'ектыўнасці, амаль не дапускалі вымыслу.

Традыцыя пагадовай фіксацыі гістарычных падзей нарадзілася ў часы Старажытнага Рыма. Пазней летапісанне становіцца больш мэтанакіраваным, набывае спецыфічную форму апісання гісторыі з усімі ўласцівымі ёй жанрава-стылявымі асаблівасцямі.

Вядучы 2. Пачатак летапісання ва ўсходніх славян традыцыйна звязваецца з XI ст., хоць, верагодна, яно магло існаваць і раней, пра што сведчаць паасобныя гістарычныя паданні.

Найбольш старажытным летапісным творам усходніх славян лічыцца "Аповесць мінулых гадоў", складзеная на пачатку XII ст. манахам Кіева-Пячэрскага манастыра Нестарам.

Летапісец прыводзіць шмат унікальных звестак з гісторыі беларускіх зямель, асабліва Полацкага княства. Менавіта тут упершыню згадваецца гісторыя пра полацкага князя Рагвалода і яго дачку Рагнеду.

З "Аповесці мінулых гадоў" пачаўся адлік часу для такіх беларускіх гарадоў, як Мінск, Пінск, Брэст, Тураў, Полацк.

Полацкая зямля шмат пабачыла на сваім вяку. Яна багатая на славутых людзей. Яркімі і непагаснымі зоркамі на небасхіле мінуўшчыны ззяюць іх імёны.

Вядучы прапануе запісаць асацыятыўны рад да паняцця "Полацк".

(Гучыць музыка)

ПОЛАЦК - Сімяон Полацкі, Францішак Скарына, Рагвалод, Рагнеда, Еўфрасіння Полацкая, Сафійскі сабор, Спаса-Еўфрасіннеўская царква і іншыя.

Удзельнікі зачытваюць асацыятыўныя рады, выбіраюць і падкрэсліваюць самае значнае, самае важнае, на думку кожнага, слова.

Вядучы 1. Чаму вы выбралі менавіта гэтае слова? *(Еўфрасіння Полацкая - першая святая на Беларусі, настаўніца, выдатная асветніца.)*

Чытач 1. чытае верш Любові Тарасюк.
Забыць сваё імя, дзе корань роду слаўны?
Няпраўда! Я твая унучка, Усяслаў!
Ды годнасці маёй давеку не дакажуць,
Што найслаўнейшы той, хто тытул мае княжы.
Чакаюць: бацькаў двор і мне пасадам стане,
І кроку не ступіць за пышнымі сватамі
Гандлюючы сабой з уласнай чэсцю згодна,
Няўжо мне быць рабой для памнажэнняроду?..
Жаніліся дасюль, ішлі далёка замуж,
А справы іх - каму? А дзе сягоння самі?
І гіне першы той, не толькі ў полі ратным.
На іхняй славе - тлен, нарашчаны вякамі...
Імя іх не ўзнясе і надмагільны камень...
Я знаю, што зраблю перад судом суровым...
Я славу зберагу, я прынясу ім Слова.

Вядучы 2. Каму прысвечаны верш Любові Тарасюк? *(Верш прысвечаны Еўфрасінні Полацкай - Прадславе, унучцы слаўнага князя Усяслава Чарадзея, якая, як і дзед, засталася жыць у памяці нашчадкаў.)*

Чытач 2. Еўфрасіння Полацкая... Без гэтага імя немагчыма ўявіць не толькі духоўнае жыццё на ўсходнеславянскіх землях у XII ст., але і шматвяковую гісторыю Беларусі.

Князёўна, ігумення, настаўніца, выдатная асветніца, Еўфрасіння пакінула пра сябе добрую памяць у душы народа. ***Чытае эпіграф:***
Сілай духоўнай узвысіла Полацк высока.
Тым, хто імкнуўся да кнігі, свяціла, бы зорка...
Мове, адзінай дзяржаве шчэ толькі злучацца - свет

нас прымаў як народ па адной палачанцы.

Д. Бічэль. Еўфрасіння Полацкая.

Чытач 1. Радзіма асветніцы — Полацкае княства — магутная дзяржава, якой два з паловай стагоддзі кіравала дынастыя Рагвалодавічаў.

Полацкая ігумення паходзіла з роду князёў, які браў пачатак ад Ізяслава - сына Уладзіміра і Рагнеды, празванай у народзе Гарыславай. Усяслаў Чарадзей быў дзедам Прадславы, а яе бацька - малодшы з сямі сыноў Усяслава — Святаслаў-Георгій. Пра маці князёўны невядома нічога пэўнага. Магчыма, звалася яна Сафіяй — такі вывад можна зрабіць у выніку назірання за полацкай ***сфрагістыкай*** *(ад гр.* ***sphragis*** *- пячатка - дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае пячаткі).*

Чытач 2. У свядомасць юнай князёўны рана ўвайшло імя непакорлівай Рагнеды, якую Уладзімір Краснае Сонейка прымусіў стаць жонкай, але не здолеў зламаць яе волі і адправіў з малодшым сынам Ізяславам назад, на Радзіму. Прадславу вабіла і легендарная асоба дзеда Усяслава.

Чытач 1. Вучылася Прадслава ў школе пры Сафійскім саборы, пры княжацкім двары. Княжацкая дачка мела шырокі доступ да кніг. Настаўнікамі яе былі духоўныя асобы, найперш манахі, падручнікамі — Святое Пісанне, жыційная літаратура. Кожны адукаваны чалавек у той час павінен быў ведаць гісторыю свайго народа. Значыць, князёўна яе вывучала.

Чытач 2. Слава аб прыгожай і адукаванай Прадславе разнеслася “по всем градам”, і да князя Святаслава-Георгія зачасцілі сваты.

Чытач 1. Калі Еўфрасінні споўнілася дванаццаць гадоў (з такога ўзросту дзяўчынку ў той час пачыналі лічыць нявестай), бацькі вырашылі аддаць яе замуж за сына нейкага слаўнага багаццем і княжаннем валадара.

Наперадзе ў Прадславы быў звычайны для жанчыны лёс: нараджэнне і выхаванне дзяцей, гаспадарчыя клопаты, цярплівае чаканне свайго гаспадара-князя з паходу... Але нечакана для блізкіх яна выбірае іншую пуцявіну...

Ружай чароўнай калісь Прадслава
У Полацку слаўным квітнела,

Вартым унучкі самога Усяслава
Розумам светлым звінела.
Сватаўся князь не адзін да яе,
П'яны вачэй яе сінню,
Іншая ж доля на гоні свае
Клікала ўжо Еўфрасінню.

Чытач 2. Прадслава прыходзіць у манастыр. Яна пад імем Еўфрасінні таемна ад бацькоў прымае пострыг, ахвяруючы сябе Хрысту.

Даведаўшыся пра даччын учынак, князь Свя таслаў-Георгій ад гора рваў на сабе валасы, а княгіня Сафія галасіла па Прадславе, як па нябожчыцы.

Чытач 1. Быў жа дадзены дар гэтай блажэннай Еўфрасінні ад Бога. Яе славілі ва ўсім горадзе: багатыя - за мужнасць, бедныя - за спагаду і дабрыню. Людзі маліліся за яе.

Чытач 2. Дзень і ноч перапісвала яна кнігі, якія потым прадаваліся ў манастыры, а грошы аддавала жабракам.

Свечкі агарак на грубым стале,
Келля спрадвеку сырая,
Здані хаваюцца ў шэрай імгле,
Кніжкі чарніца чытае.
Словаў заморскіх разблытвае вязь,
Думкаю іх аздабляе.
Мудрасць і веліч, нікчэмнасць і гразь
Светлай душой спасцігае.
Новую кнігу на мове сваёй
Піша і піша чарніца.
Кожнае слова ўжо з новай душой
Мусіць вось тут нарадзіцца.
Піша чарніца, і думка яе
Цэлы свет абдымае.
Межаў даўно для яе не стае,
Цемра тых дум не стрымае.

Чытач 1. Паблізу Полацка Еўфрасіння заснавала жаночы і мужчынскі манастыры, пабудавала пяць новых школ. Не толькі дзяўчат вучылі ў іх, але і хлопцаў. Вучыла іх сама Еўфрасіння.

Усё жыццё яна старалася, каб храмы і манастыры вабілі да сябе,

каб сэрцы людскія знаходзілі ў іх спакой і ачышчэнне ад зямных клопатаў.

Чытач 2. Еўфрасіння знаходзілася ў цэнтры духоўнага жыцця Полацкага княства. Яна нястомна збірала вакол сябе таленавітых людзей, стала першай мецэ наткай.

Мясцовы майстар Лазар Богша зрабіў для Еўфрасінні ў 1161 годзе свой славуты крыж — бясцэнны помнік прыкладнога мастацтва.

Крыж — адначасова і каштоўны помнік старажытнабеларускага пісьменства. Кароткі дробны надпіс на адваротным баку паведамляе нам імя аўтара гэтага мастацкага шэдэўра і тое, што ён створаны для храма.

“ГОСПОДИ, ПОМОЗИ РАБОУ СВОЕМОУ ЛАЗОРЮ, НАРЕЧЕНОМОУ БОГЪШИ, СЪДЕЛАВЪШЕ-МОУ КРЬСТЪ ЦРЬКВИ СВЯТАГО СПАСА И ОФРОСИНЬИ”.

Чытач 1. Еўфрасіння першая з усходнеславянскіх жанчын здзейсніла паломніцтва ў Іерусалім. У гэтым нялёгкім падарожжы асветніца мела сустрэчу з візантыйскім імператарам Мануілам, які ішоў вайною на венграў. Сваяк прыняў Еўфрасінню вельмі прыязна і “с великою честью послал в Царьград”, дзе славутую палачанку благаславіў патрыярх. Наведаўшы храм Святой Сафіі і набыўшы неабходныя ў святых мясцінах дарункі, полацкія паломнікі паехалі далей і ўвесну 1173 года дасягнулі Іерусаліма**.**

Захварэўшы ў дарозе, 23 мая таго ж года Еўфрасіння памерла і была пахавана ў Іерусалімскім манастыры святога Феадосія.

І толькі ў 1910 г. астанкі асветніцы даставілі ў заснаваны ёю Спаскі манастыр у Полацку, дзе яны захоўваюцца і сёння.

Вядучы 1. Ёсць людскія лёсы, што прамільгнуць на жыццёвым небасхіле знічкай і знікнуць назаўсёды. А ёсць, што гараць стагоддзі яснай зоркай у сусвеце жыцця, прымушаюць нас углядацца ў высокую далячынь.

Вядучы 2. Дык хто ж яна, Прадслава, прападобная Еўфрасіння Полацкая? Каб адказаць на гэтае пытанне, дастаткова прачытаць, а то і перачытаць радкі яе “Жыція”. Найбольш распаўсюджанымі жанрамі літаратуры гэтага часу былі “ЖЫЦІІ” (“*Жыціе Барыса і Глеба”, “Жыціе Еўфрасінні Полацкай”).* Што ўяўляе сабой жанр жыція?

Правільны адказ.

- *У навуцы жыціе адзначаецца тэрмінам* агіяграфія *(ад грэч.* агіос - *'святы',* графо - *'пішу').* Жыціе - апісанне жыцця святога ад нараджэння да смерці.

Кампазіцыя жыція складалася з трох частак: **уступу, асноўнай часткі, заключэння.**

Ва ўступе, пасля малітвы да Бога, аўтар павінен прасіць прабачэння ў чытача, што не ўмее пісаць, за сваю нягоднасць, невуцтва, але просіць выслухаць яго.

У **асноўнай частцы** гаворыцца пра нараджэнне будучага святога, яго набожных бацькоў, пра юнацтва, жыццё і дзейнасць, смерць і дзівосы да або пасля яе.

У **заключэнні** даецца кваецістая пахвала святому.

Вядучы 1. Творы пісаліся сябрамі святога пасля яго смерці і афіцыйнага прызнання святога царквой. Героі жыція або станоўчыя, або адмоўныя. Станоўчыя героі заўсёды ідэалізаваны і адзначаны ўсімі хрысціянскімі дабрачыннасцямі.

Узорам гэтага жанру з'яўляецца "Жыціе Еўфрасінні Полацкай" - арыгінальны помнік старабеларускай літаратуры, створаны ў Полацку на мяжы XII - XIII стст. невядомым аўтарам. Поўная назва твора "Аповесць жыцця і смерці святой і блажэннай і найпадобнейшай Еўфрасінні, ігуменні манастыра Святога Спаса і Найсвяцейшай Яго Маці, што ў горадзе Полацку".

Твор дайшоў да нас у шматлікіх рукапісах (больш за 100) канца XIV - XVIII ст. Найстарэйшы з вядомых нам спісаў (XII ст.), на жаль, не захаваўся. Але найбольшую каштоўнасць мае так званы Пагодзінскі спіс, які цяпер захоўваецца ў Публічнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу. У аснову перакладу Аляксея Мельнікава (што ў падручніку) пакладзены спіс, які захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Мінску.

Еўфрасіння заўсёды думала пра людзей і сваю краіну.

Вядучы 2. Зараз падзелімся на групы. Кожная група атрымае заданне. Праз 2-3 хвіліны правяраем працу.

(Гучыць ціхая, спакойная музыка.)

1-я група. Падрыхтаваць малюнак Спаса-Еўфрасіннеўскай царквы. Расказаць пра гісторыю яе стварэння. *(Еўфрасіння Полацкая разумела, як шмат могуць даць новыя храмы і манастыры для*

асветы народа, таму звярнулася да дойліда Іаана з просьбай пабудаваць царкву Святога Спаса. Той ахвотна адклікнуўся на гэтую прапанову. Працавалі хутка, і царква была пабудавана ўсяго за 30 тыдняў. Цяпер гэтая царква называецца Спасаўскай, ці Спаса-Праабражэнскай.)

Вядучы 1. Царква захавалася да нашых дзён. Высокая, з магутнымі сценамі і ўсяго адным купалам, мае падабенства з вежай.

2-я група. Разгледзець малюнкі. Знайсці помнік нябеснай заступніцы беларусаў, выкананы сучасным скульптарам. Расказаць пра помнік.

(28 жніўня 2000 г. у Полацку быў святочна адкрыты помнік Еўфрасінні Полацкай (аўтары: скульптар - Ігар Голубеў, архітэктар - Віктар Ягадніцкі.) Гэты вобраз знакавы для Беларусі. Высокі гранітны п'едэстал складанай формы выконвае двайную функцыю: па-першае, нібы падводзіць гледача да статуі, па-другое, уздымае Еўфрасінню "над натоўпам", спрыяе стварэнню ўражання велічнасці вобраза. Манумент цалкам адпавядае рэлігійнаму канону выявы святой, што, здаецца, і добра - для большасці Еўфрасіння ўсё ж не асветніца, а Заступніца.)

3-я група. Падрыхтаваць самастойна паведамленні: а) пра гісторыю стварэння крыжа Лазара Богшы, яго каштоўнасць і лёс бясцэннага твора; б) пра гісторыю з'яўлення абраза Адзігітрыі Полацкай.

а) "Крыж, якому няма роўных".

На заказ Еўфрасінні Полацкай у 1161 годзе мясцовы майстра зрабіў крыж, які ўвайшоў у гісторыю як крыж Лазара Богшы. Гэты крыж стаў беларускай нацыянальнай святыняй. Ён з'яўляўся каўчэгам для захавання хрысціянскіх рэліквій.

Крыж шасціканцовы. Яго аснова з кіпарысавага дрэва. Вышыня крыжа 51,8 см, даўжыня верхняга перакрыжавання -14, ніжняга - 21, таўшчыня - 2,5 см. Зверху і знізу дрэва накрыта золатам. Для гэтага выкарыстана 21 пласцінка. Кожная з іх аздоблена каштоўнымі камянямі.

Крыж - помнік старажытнабеларускага пісьменства. У кароткім надпісе паведамляецца імя яго аўтара, кошт дарагіх металаў і камянёў, выкарыстаных для аздобы. (За золата, срэбра, каштоўныя камяні і жэмчуг заплачана 100 грыўняў, за працу - 40 грыўняў. Грыўня - грашовая адзінкаў Старажытнай Русі: сярэбраны

злітак вагою з 409,5 г - дзесяцікапеечная манета.)

На крыжы змешчаны праклён. Доўгі час ён дзейнічаў. Аднак у канцы XII - пачатку XIII ст. крыж забралі смаленскія князі, вярнуў яго на Радзіму Іван Грозны. У 1921 г. крыж рэквізавалі савецкія ўлады. Пасля ён трапіў у Магілёўскі краязнаўчы музей, адкуль знік пры нявысветленых абставінах.

Аднак Беларусь сённяшняя не можа жыць без гэтай святыні. Таму вядомы брэсцкі майстар Мікалай Кузьміч вырашыў зрабіць дакладную копію крыжа. Праца заняла не адзін год. Фундатарам выступіў прадпрымальнік з Сібіры, наш зямляк Анатоль Сілівончык.

9 снежня 1997 г. крыж, створаны Мікалаем Кузьмічом паводле арыгінала, быў асвячоны і ўрачыста перададзены ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр у Полацку. Пры гэтым прысутнічаў Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Філарэт.

б) "Абраз Божае Маці".

Над унутраным убранствам сабора шчыравалі мастакі. Як і ў Спасаўскай царкве, з'явілася нямала фрэсак. Але Еўфрасіння Полацкая хацела, каб сабор Багародзіцкага манастыра быў непадобны на іншыя. Захацелася асветніцы мець у саборы абраз Багародзіцы Эфескай. Усяго іх было тры. Яшчэ пры жыцці Дзевы Марыі, паводле падання, гэтыя абразы намаляваў з яе іканапісец апостал Лука.

*Каб прывезці абраз Багародзіцы Эфескай у Полацк, патрабаваўся дазвол візантыйскага імператара Мануіла Комніна і патрыярха канстанцінопальскага Хрысаверга. Пасланец вёз багатыя мясцовыя дары. Акрамя таго, ён меў пры сабе спецыяльную грама*ту. *На гэтым дакуменце асветніца выказала сваю просьбу.*

Монуіл Комнін паставіўся да просьбы сваячкі з разуменнем. З Царграда (тагачасная назва Канстанцінопаля) у Эфес, дзе захоўваўся абраз, ён паслаў сто воінаў. Яны ўрачыста даставілі абраз у Царград. У саборы Святой Сафіі абраз атрымаў патрыярхава блаславенне. Дарунку Еўфрасіння вельмі ўзрадавалася.

Сёння гэты абраз пад назвай Адзігітрыі Полацкай захоўваецца ў фондах Рускага музея ў Санкт-Пецярбургу. "Адзігітрыя" ў перакладзе з грэчаскай мовы значыць 'Пуцяводная'.

Вядучы 2. Мошчы Еўфрасінні Полацкай вярнуліся на Радзіму, хоць шлях іх быў вельмі складаны. У дзень смерці асветніцы 23 мая

(па новым стылі 5 чэрвеня) 1910 г. нятленныя астанкі Еўфрасінні прывезлі ў Спасаўскі сабор. Іх паклалі ў абкладзеную срэбрам кіпарысавую раку.

3 таго часу 5 чэрвеня лічыцца днём памяці святой Еўфрасінні Полацкай.

Рака — куфар, у якім захоўваюцца святыя мошчы.

Фрэска — малюнак вадзянымі фарбамі па свежаатынкаванай сцяне ці столі.

У царкве Святога Спаса захавалася фрэска з выявай Еўфрасінні Полацкай.

Паглядзім на гэтую фрэску. Што можаце сказаць пра вобраз асветніцы?

(Позірк святой скіраваны ўдалячынь, у будучыню, пра якую марыла Еўфрасіння, ствараючы падмурак нацыянальнай культуры.)

Вядучы 1. Прапануем абагульніць нашы веды і правесці літаратурны дыктант-віктарыну.

1. Еўфрасіння Полацкая была ўнучкай ...
2. Які помчік старажытнай беларускай літаратуры стаў асноўнай крыніцай біяграфічных звестак пра Еўфрасінню?
3. Хто яго аўтар?
4. Дзе і калі ён быў створаны?
5. Сапраўднае імя асветніцы…
6. Калі яна назвалася Еўфрасінняй?
7. Як звалі бацькоў асветніцы?
8. Назавіце месца, куды адвёў анёл Еўфрасінню ў час яе сну.
9. Калі Прадслава прыняла пострыг?
10. Хто былі памочнікамі Еўфрасінні ў асветніцкай дзейнасці?
11. Назавіце імя дойліда, які пры пасрэдніцтве Еўфрасінні пабудаваў царкву Спаса ў Полацку.
12. За які час?
13. Колькі школ адкрыла Еўфрасіння?
14. Народны майстар Лазар Богша стварыў…
15. З чаго быў зроблены крыж і чым упрыгожаны?
16. Колькі каштаваў крыж?
17. Калі рака з мошчамі Еўфрасінні была перавезена ў Полацк?
18. Калі святкуюць дзень памяці святой Еўфрасінні Полацкай?
19. Расказваючы пра жыццё Еўфрасінні, аўтар у канцы твора называе асветніцу…

20. Жыццем называецца...

Вядучы 2. Лёс Еўфрасінні Полацкай сапраўды незвычайны. Яе самаадданае служэнне роднай зямлі ўзняло знакамітую палачанку высока над сваёй эпохай. І таму невыпадкова, што яе постаць прыцягвае ўва гу не толькі вучоных-гісторыкаў, але і пісьменнікаў, паэтаў, мастакоў.

Да вобраза асветніцы звярталіся Вольга Іпатава (гістарычная аповесць “Прадслава”), Уладзімір Арлоў “Еўфрасіння Полацкая”, серыя “Святыя зямлі Беларускай” і “Таямніцы полацкай зямлі”) і іншыя.

Еўфрасінні і яе славутым сучаснікам прысвяцілі свае вершы, паэмы, апавяданні А. Разанаў, Г. Бураўкін, А. Мінкін, С. Тарасаў і іншыя.

Вядучы 1. Хай жа для вас, мае шаноўныя сябры, гарыць зорка Еўфрасінні Полацкай. Хай яе справы асветляць і ваш жыццёвы шлях! Шчыра дзякую, сябры мае, за сур’ёзную і цікавую працу. Мне хацелася б, каб гэты ўрок не прайшоў для вас бясследна.

Дадатак 3.

Малітва да св. Еўфрасінні

О, святая і слаўная апякунка й асветніца Беларускага народу, Маці нашая, Еўфрасіння! Глянь ласкавым вокам сваім на братоў і сёстраў Тваіх, што зь любоўю й надзеяй вочы душаў сваіх да Цябе падымаюць. Ты не асудзіла нас, што ў няволі сваёй доўгі час не маглі славіць у сьвятынях сваіх сьвятога імені Твайго. Бо мы ведаем, што гэта Ты сьвятымі малітвамі сваімі выпрасіла нам ласку Збаўцы нашага, і мы цяпер у сьвятых цэрквах сваіх можам аддаваць хвалу Трыадзінаму Богу і Табе, апякунцы нашай. Таму і ўдзячныя сэрцы нашы, поўныя любові й падзякі да Цябе, у захапленні сьпяваюць: РАДУЙСЯ!

Радуйся, заступніца, апякунка й малельніца наша! Радуйся, радаваньне Полацкай і ўсёй зямлі нашай! Радуйся, дзеваў чысьціня й зьзянне! Радуйся, прамень Веры нашае! Радуйся, асьвячэнне любае Беларусі нашае! Радуйся, пашыральніца дабра, праўды, красы й згоды ў краіне нашай! Радуйся, памочніца пакрыўджаных, сумных пацяшэнне! Радуйся ўдоваў і сіротаў заступніца! Радуйся, кветка з райскага саду нясьмягнучая! Радуйся, у веры нашай на выгнанні і ў пакутах падтрыманьне! Радуйся, хворых і паміраючых пацеха й выздараўленне! Радуйся, да магілы Хрыстовай зь сьвятымі духмянасцямі прыходзячая! Радуйся, усё Хрысту ахвяраваўшая! Радуйся, сьвятых угоднікаў Божых краіны нашае зьзянне, веліч і слава! Радуйся, сьвятая Маці нашая, Еўфрасіння!

Прыймі, заступніца нашая, гэтую малітву братоў і сёстраў Тваіх, як нашую невымоўную падзяку, любоў і хвалу Табе – надзея, слава й пацеха нашая! Усе мы з радасьцю аддаем сябе пад сьвятую апеку Тваю. Маліся і далей за шматпакутны народ наш перад пасадам Усявышняга, каб мы сталіся верным і набожным выбраным народам Ягоным! Каб Ён Духам Сваім Сьвятым узмацняў і прасьвятляў душы й сэрцы нашых пастыраў і правадыроў, пацяшаў і радаваў нашых удоваў і сіротаў, а ўсім нам паслаў спакой і радасць на чужыне, і прывёў нас на вольную зямельку нашу, каб мы ўсе разам там маглі славіць Цябе, і пяяць хвалу Яму, Збаўцу нашаму, ды цешыцца й радавацц ў Валадарстве славя Ягонай на вякі вякоў. Амін.

НЯБЕСНАЯ ЗАСТУПНІЦА ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ

метадычныя парады

на беларускай мове

Складальнік Ю. М. Клімянкова

Рэдактар Т. П. Даменікан

ДУК «Клімавіцкая бібліятэчная сетка», 2016
213633 Магілёўская вобл., г.Клімавічы,
вул. Інтэрнацыянальная, 19,
тэл. 8(0044)5-18-62; 8(0044)5-17-31,
e-mail: klimovichi@rambler.ru
klim_market@rambler.ru

www.libklimovich.mogilev.by

Надрукавана на капіравальным апараце
раённай бібліятэкі імя І. Пехцерава

